
Октавія ФІЗЕШИ
(Мукачєво, Україна)

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ: ЗАКАРПАТТЯ, ХХ ст.

Професія вихователя у своєму становленні та розвитку зазнала низку трансформацій, що визначалися суспільно-політичними, соціально-економічними та культурно-освітніми передумовами. ХХ ст. в історії Закарпаття позначилося суттєвими змінами в усіх сфер`ах життєдіяльності внаслідок державно-територіального перепідпорядкування краю, а відтак – прямо або опосередковано позначилися і на роботі вихователя закладу дошкільної освіти, формуванні вимог до його професійної діяльності та особливостях його професійної підготовки. Особливості становлення та розвитку дошкільної освіти та виховання в Україні в історико-регіональному вимірі представлено в дослідженнях Т. Головань (Крим), М. Гуренко (Слобожанщина), Г. Рєго (Закарпаття) та ін. Важливою передумовою для виявлення особливостей і тенденцій здійснення професійної підготовки педагогічних кадрів до роботи в закладах дошкільної освіти Закарпаття в ХХ ст. є періодизація та визначення основних етапів становлення та розвитку дошкільної освіти, адже «проблема періодизації розвитку будь-яких явищ, тобто визначення певних періодів, – одна з найбільш складних, комплексних і багаторівневих проблем наукового знання. Вона потребує досконалого знання про об`єкт дослідження, про суміжні з ним науки... Від того, що береться за основу періодизації, який контекст вкладаємо в той чи інший період, що виступає рушійною

силою зміни періоду, відбувається розгортання певного науково-дослідницького поля» [3, с. 47].

Початок ХХ ст. – до завершення подій I Світової війни, є відносно невеликим проміжком із часу майже тисячолітньої історії перебування закарпатських земель у складі Австро-Угорщини. Ще з другої половини ХІХ ст. на територію Закарпаття проникають ідеї щодо організації суспільного виховання дітей дошкільного віку. Зокрема, важливим кроком у поширенні дошкільної освіти на угорській території Австро-Угорщини стало прийняття 1891 р. Закону «Про дошкільне виховання» [7], яким регламентувалася діяльність закладів дошкільної освіти, визначалися вимоги до їх організації, контингенту вихованців, особливостей управління та контролю, зміст дошкільного виховання тощо. Важливим у Законі став розділ III «Про діяльність вихователів і нянь», згідно з яким в тогочасних закладах освіти мали право працювати вихователі, які здобули відповідну кваліфікацію в учительських семінаріях, а також окреслено умови праці в державних та громадських (релігійних) закладах дошкільної освіти, в тому числі визначено мінімальну заробітню плату вихователя. В закладах дошкільної освіти цього періоду освітній процес здійснювався переважно угорською мовою: «на межі ХІХ–ХХ ст. з українською мовою навчання, – зазначає Г. Реґо, – не існувало жодного дошкільного закладу. Діти української національності могли виховуватися частково на рідній мові у восьми дитячих садках» [2, с. 92]. Це підтверджує в своїх розвідках Г. Реґо даними Угорської статистичної книги за 1905 р., згідно з якими на закарпатській території в закладах дошкільної освіти виховувалися 1876 дітей-русинів, з яких: 1195 – навчалися в угорськомовних дошкільних закладах, 22 – в німецько-угорських, 4 – словацько-угорських, 552 – русинсько-угорських, 101 – німецько-русинсько-угорських, 1 – італійсько-угорському та 1 – німецькомовному дошкільному закладі [2, с. 93-94].

Після завершення I Світової війни глибока політична та соціально-економічна криза, в якій опинилися європейські держави, призвела до необхідності територіального перерозподілу кордонів, зокрема під нього потрапили й закарпатські землі, які в

результаті Сен-Жерменської угоди від 10 вересня 1919 р. та Тріанонської угоди від 4 червня 1920 р., були включені до складу Чехословаччини як єдина адміністративно-територіальна одиниця Підкарпатська Русь з «найширшою автономією, узгоджуваною з єдністю Чехословацької республіки» [4, арк. 35]. У Підкарпатській Русі дошкільне виховання здійснювалося в дитячих садках та дитячих будинках, які підпорядковувалися Шкільному реферату та Реферату соціальної опіки Цивільної Управи Підкарпатської Русі (м. Ужгород) та Міністерству шкільництва та народної освіти (м. Прага). За мовою виховання в краї функціонували підкарпаторуські (русинські), чехословацькі (чеські або словацькі), мадярські, німецькі, румунські заклади дошкільної освіти, а за способом утримання вони поділялися на державні, сільські, церковні, казенні, приватні [8, с. 24]. Діяльність дитячих садків базувалася на вимогах Закону XV «Про дошкільне виховання» (1891 р.), прийнятого ще Австро-Угорщиною. У перше десятиліття перебування закарпатських земель у складі Чехословаччини «кількість дитячих садків (дитячих будинків), – зазначає Й. Пешина, – одразу після перевороту впала зі 100 до 46 з 49 класами і 1654 дітьми, тобто на 56 %, тому причина мадяризації відпала і ті, що залишилися в кількості 46 із 49 класами, в шкільному році 1919/21 були розділені згідно мови навчання. Станом на 31 жовтня 1931 року їхня кількість збільшилася на 56 шкіл (121 %) і на 72 класи (146 %)» [8, с. 24].

Наприкінці 30-х рр. ХХ ст. закарпатоукраїнські землі знову опинилися в складі Угорщини під назвою «Підкарпаття». Ця подія зумовила зміни в провадженні навчання у закладах дошкільної освіти за угорським законодавством та угорською мовою. З початком воєнних дій діяльність дошкільних закладів ускладнилася, а багато дитячих садків та будинків зазнали перепрофілювання під воєнні потреби. Загалом, це призвело до закриття дитячих садків через відсутність засобів для утримання вихованців, їх харчування, заробітну плату вихователям та няням.

Після завершення II Світової війни закарпатські землі відходять до складу радянського союзу. Ще в квітні 1945 р. прийнято «Декрет Народної Ради Закарпатської України про перехід

шкільного виховання у відання держави», за яким: «§1 Навчання та виховання молодіжі на території Закарпатської України є справою держави, якій приналежить найвище управління всього виховання, навчання, догляд за ним ... ; §2 Школи всіх категорій та ступенів, а також дитячі садки – матерські школи, захорони на території Закарпатської України є державними. Будинки і приналежне до них все рухоме та нерухоме майно, яке дотепер знаходилося в користуванні шкіл і шкільних гуртожитків, служать і надалі для потреб школи» [1, с. 174]. Так, з 1950 р. в Закарпатській області спостерігається стрімкий розвиток закладів дошкільної освіти, адже «суспільне виховання займає важливе місце в діяльності органів освіти області» [6, с. 181]. У 1960 р. в краї вже налічувалося 334 заклади дошкільної освіти, в яких виховувалися 12,8 тис. вихованців; у 1970 р. – 532 заклади дошкільної освіти на 26,7 тис. вихованців; у 1980 р. – 646 дошкільних закладів на 47,9 тис. дітей, а у 1990 р. кількість закладів дошкільної освіти зростає до 700, в яких виховувалося 52 тис. вихованців [6, с. 181]. Зміни, які відбувалися в системі освіти Закарпаття після його приєднання до Радянської України, спонукали до перегляду змісту підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, відтак підвищенням професійної кваліфікації вихователів опікувався методичний кабінет дошкільного виховання, створений відповідно до рішення обласного управління освіти ще 1948 р. при Закарпатському інституті вдосконалення кваліфікації вчителів [6, с. 166], а з 1956 р. при Мукачівському педагогічному училищі було відкрито відділення підготовки вихователів дошкільних закладів.

«Важливим чинником освітніх трансформацій закладів дошкільної освіти Закарпаття періоду незалежності України стало погіршення демографічної ситуації, що призвело до суттєвого скорочення населення. Період інтенсивного скорочення народжуваності розпочався ще в 1988 році і тривав приблизно впродовж десяти років» [5, с. 353], що не могло не вплинути на діяльність закладів дошкільної освіти, які на початку 90-х рр. ХХ ст. зазнали суттєвого скорочення та ліквідації, зокрема «у Виноградівському, Мукачівському, Тячівському, Міжгірському районах

закрито значну кількість дошкільних закладів через відсутність необхідних коштів» [6, с. 211]».

Таким чином, історія становлення та розвитку закладів дошкільної освіти та підготовки вихователів для закладів дошкільної освіти Закарпаття ХХ ст. є актуальною у декількох аспектах: по-перше, закарпатські території належали до складу різних європейських державних утворень (до 1919 р. – Австро-Угорщина, 1919–1939 рр. – Чехословаччина, 1939–1944 рр. – Угорщина, 1944–1991 р. – радянський союз, з 1991 р. – Україна), що зумовлювало побудову системи дошкільної освіти з урахуванням законодавства цих держав та досягнень педагогічної науки; по-друге, часті зміни в державно-територіальному перепідпорядкуванні закарпатських земель призвели до різноманітності етнічного складу населення краю, що відобразилося на виховних цілях і мові навчання та виховання, сприяло синтезу надбань народної педагогіки різних національностей, що впродовж століть проживають на території Закарпаття, взаємозбагачуючи культуру та історію краю. Об'єктивний історико-педагогічний аналіз досвіду організації дошкільного виховання уможливить виокремити актуальний ретродосвід, що сприятиме вдосконаленню професійної підготовки вихователів до роботи в сучасних закладах дошкільної освіти в умовах полікультурного регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декрет НРЗУ про передачу всіх шкіл державі та постанова про загальнообов'язкове відвідування дітьми шкіл. Державний архів Закарпатської області. Ф. Р-14 (Президія Народної Ради Закарпатської України, 30 березня 1945 р. – 24 липня 1945 р.). Оп. 1. Спр. 598. Арк. 2.
2. Реґо Г.І. Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836-1918 рр.) : монографія. Ужгород : «Патент». 2010. 256 с.
3. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н. 2003. 68 с.
4. Текст конституції Чехословаччини в перекладі 1923 р. Державний архів Закарпатської області. Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1923). Оп. 2. Спр. 574. 68 арк.
5. Фізеші О.Й. Початкова школа Закарпаття в системних освітніх трансформаціях другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. : дис. ... док. пед.

наук : спец.13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2016. 586 с.

6. Химинець В.В., Стрічик П.П., Качур Б.М., Талапканич М.І. Освіта Закарпаття : монографія. Ужгород : Карпати; Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2009. 464 с.

7. 1891. évi XV Törvénycikk a kisdédóvásról. URL: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torv-eny?docid=89100015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1891>. Дата звернення: 14.09.2024 р.

8. Pešina J. Školtvi na Podkarpatské Rusi v pritomnosti. Praha: Statni nakladatelstvo v Praze. 1933. 51 str.